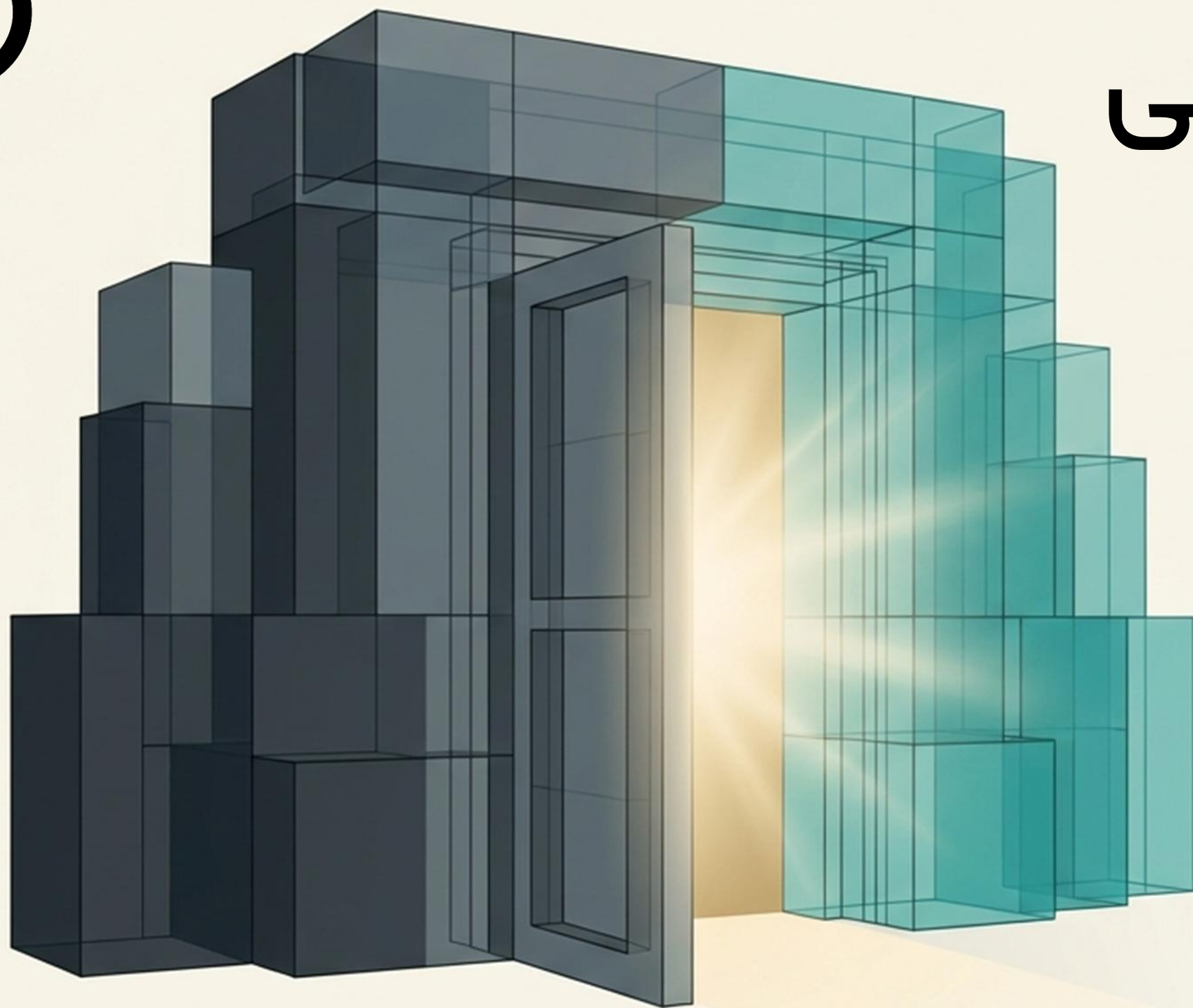

تأخیر در دسترسی به پایان نامه ها و رساله ها

درس آموخته های جهانی

بهر روز رسولی

پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات
ایران (ایرانداک)

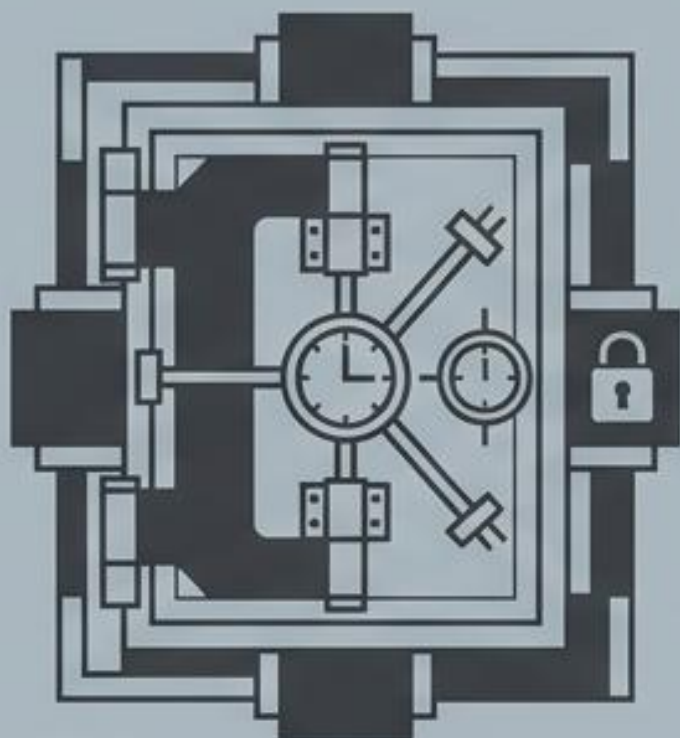
United Nations

Universal Declaration of Human Rights Article 27.1

Everyone has the right freely to participate in the cultural life of the community, to enjoy the arts and to share in scientific advancement and its benefits.

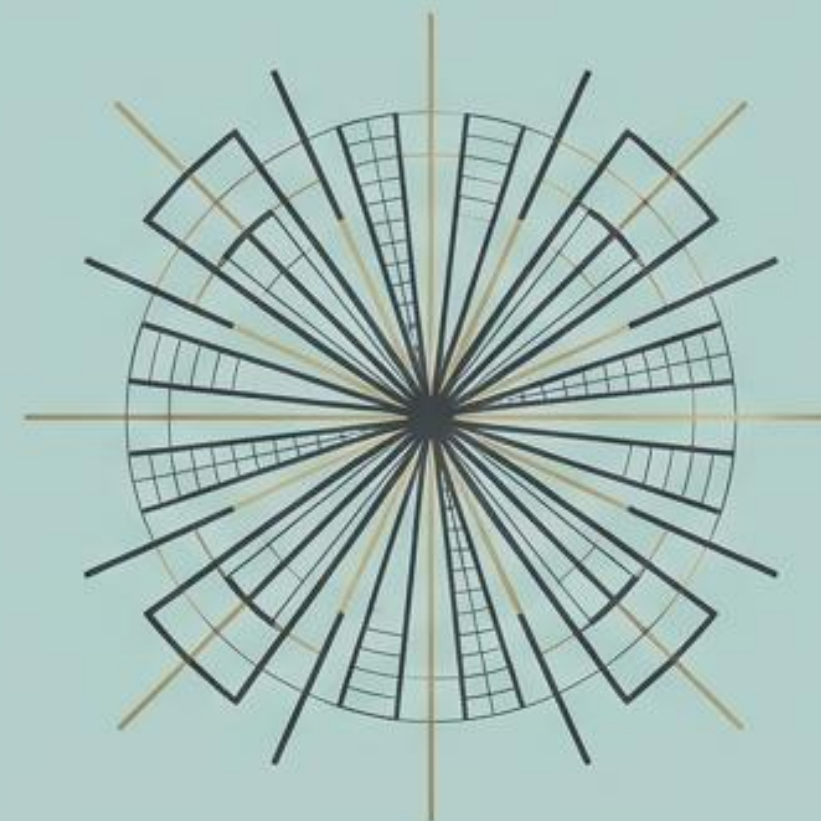
تضاد ساختاری: انتشار فوری در برابر حفاظت سازمانی

مکانیسم امبارگو / محدودیت دسترسی

- **تعریف:** ایجاد یک دوره تأخیر بین تاریخ انتشار و تاریخ آزادسازی متن کامل.
- **واقعیت:** ایجاد تأخیرهای ۶ ماهه تا نامحدود به دلایل حقوقی، تجاری یا شخصی.

جنبش دسترسی آزاد

- **هدف:** اشتراک‌گذاری فوری و بدون محدودیت تحقیقات (بر اساس بیانیه برلین ۲۰۰۳).
- **ارزش اجتماعی:** دسترسی سریع به داده‌های حیاتی (مانند تحقیقات کووید-۱۹) برای سلامت و نوآوری جوامع.

چشم انداز جهانی: فقدان شفافیت در سیاست‌های سازمانی

تنها ۴۳٪ از دانشگاه‌های برتر دارای سیاست‌های شفاف و آنلاین برای امبارگو هستند.

آمریکای شمالی: پیشرو در شفافیت
(۴۰٪ از نمونه‌ها)

اروپا و آسیای مرکزی: وضعیت
متوسط

خاورمیانه و آفریقا: فاقد
سیاست‌های وب‌محور

دستورالعمل‌های امبارگو در ۵۷٪ از مؤسسات مورد بررسی (بر اساس رتبه‌بندی ARWU 2021) از دید عموم پنهان هستند.

آناتومی امبارگو: دقیقاً چه چیزی قفل می‌شود؟

تاریخ دسترسی آزاد

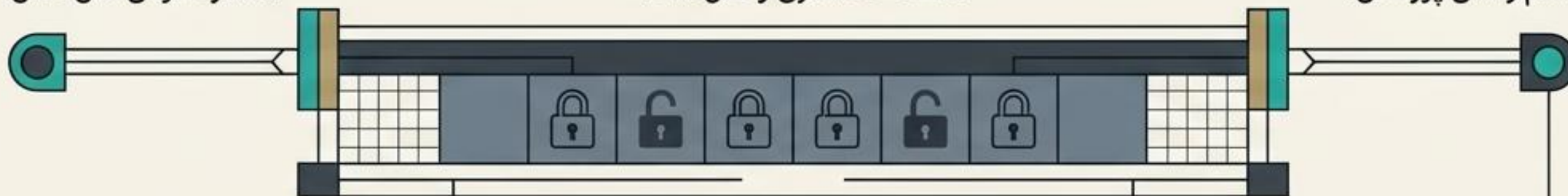
انتشار عمومی متن کامل.

دوره امبارگو (تأخیر)

منطقه خاکستری و قفل شده.

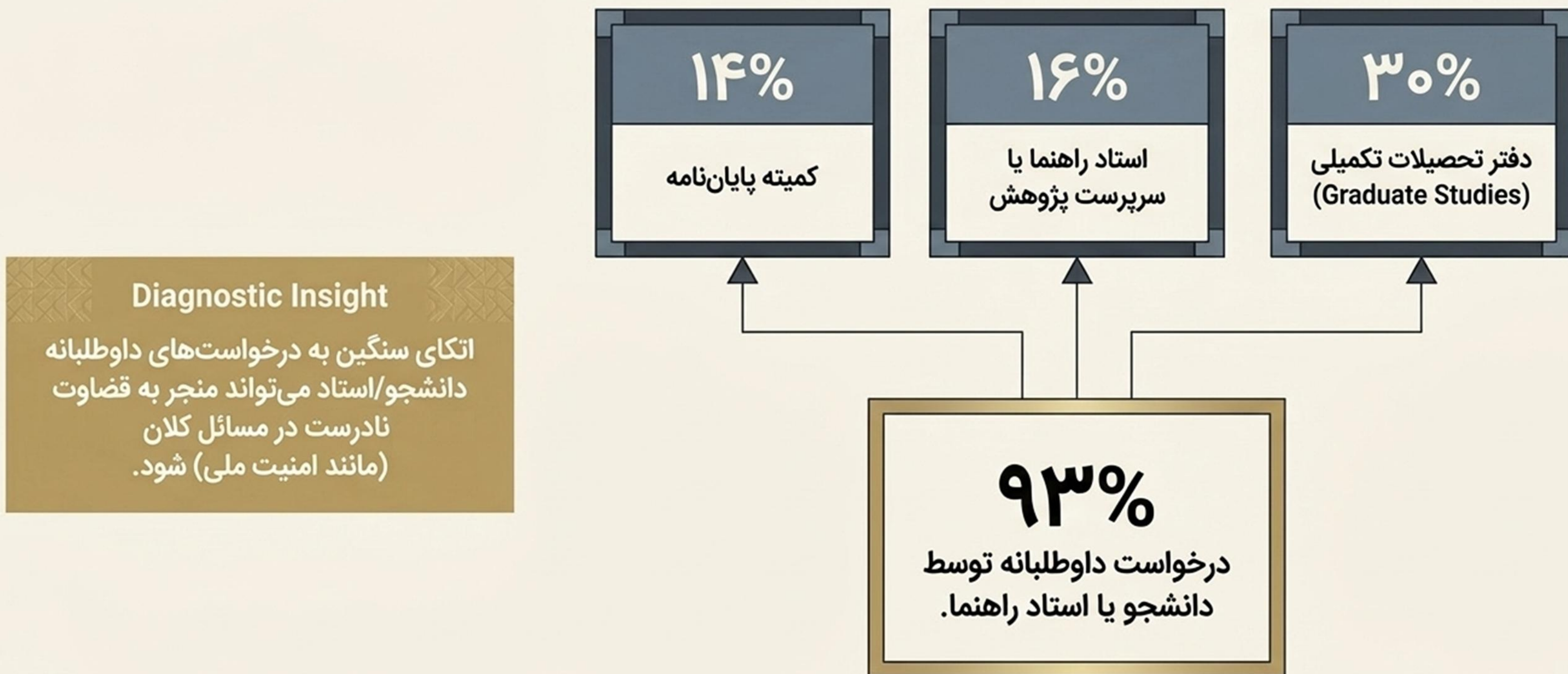
تاریخ دفاع/تأیید

اتمام رسمی پژوهش.

امبارگوی جزئی (Partial Embargo): برخی دانشگاه‌ها (مانند RMIT) اجازه می‌دهند تنها فصل‌های حساس مسدود شوند و مابقی رساله منتشر گردد.

چه کسی کلید را در دست دارد؟ جریان تصمیم‌گیری امبارگو

طبقه‌بندی توجیهات امبارگو در ۶ محور کلیدی

تحلیل محتوای سیاست‌های دانشگاهی، ۱۸ دلیل اصلی را در ۶ دسته متمایز قرار می‌دهد:

انتشار (Publication)
آماده‌سازی برای چاپ کتاب
یا مقاله.

**قراردادهای مالی
(Funding Contracts)**
الزامات حامیان مالی.

**تجاری‌سازی
(Commercialization)**
محافظت از منافع اقتصادی.

**متفرقه
(Miscellaneous)**
موانع اداری و شرایط استثنایی.

**امنیت و ایمنی
(Security & Safety)**
امنیت ملی و جانی.

**مسائل اخلاقی
(Ethical Issues)**
حریم خصوصی و جلوگیری از
سرقت علمی.

سپردهای دفاعی مالی و قراردادی (محور اول و دوم)

قراردادهای مالی

پیروی از محدودیت‌های
تعیین‌شده توسط حامیان مالی
خارجی پژوهش.

محرك‌های اصلی: حفظ اطلاعات
محرمانه متعلق به اشخاص
اشخاص ثالث، و انتقال حقوق
مالکیت (Copyright).

تجاری‌سازی

جلوگیری از به خطر افتادن حقوق
اقتصادی دانشجو و دانشگاه.

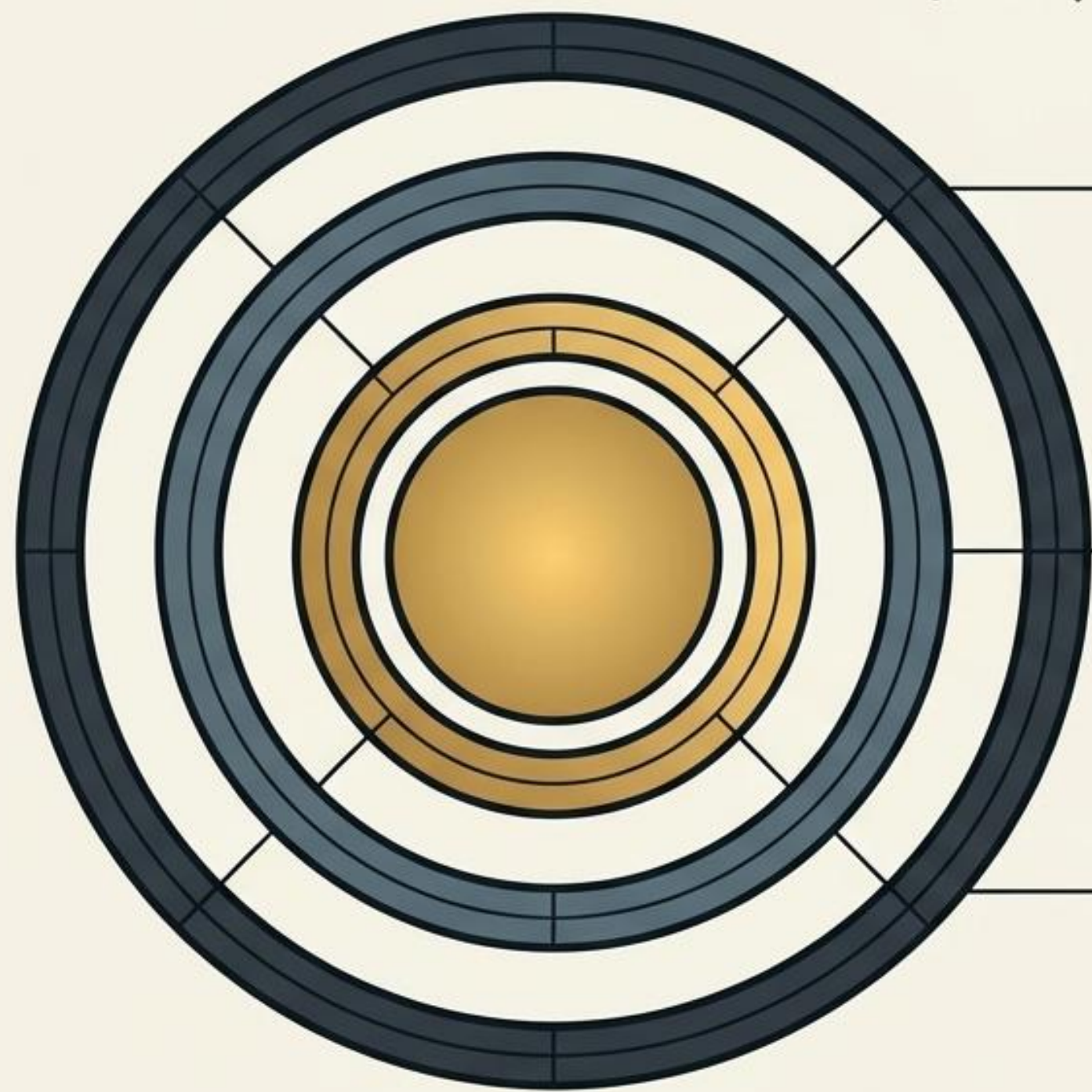
محرك‌های اصلی: ثبت اختراع
(Patent)، اسرار تجاری آینده، و
مالکیت فکری نرم‌افزارها.

خط تولید آکادمیک: ترس از انتشار پیشین (محور سوم)

دانشجویان رساله خود را مسدود می‌کنند تا از تضاد "انتشار پیشین" با ناشران سنتی در آینده (کتاب یا مقاله) جلوگیری کنند. (رایج به ویژه در علوم انسانی).

حفاظت از افراد و ملت‌ها (محور چهارم و پنجم)

امنیت ملی

جلوگیری از افشای داده‌های طبقه‌بندی شده نظامی، اقتصادی یا زیست‌محیطی که کشورها را در معرض خطر خارجی قرار می‌دهد.

امنیت عمومی

جلوگیری از انتشار اطلاعاتی که می‌تواند به خشونت، تروریسم یا خطرات فیزیکی برای جامعه دامن بزند.

ایمنی فردی و اخلاق

حفظ حریم خصوصی و کرامت سوژه‌های انسانی در پژوهش. محافظت از جان و ایمنی پژوهشگر در جوامع یا مناطق حساس جغرافیایی.

ماتریس تناسب: چه مدت زمان برای امبارگو منطقی است؟

کوتاه مدت (۶ تا ۱۲ ماه)

- دلایل موجه: فرآیند ثبت اختراع، چاپ مقاله در مجلات علمی.
- وضعیت: بسیار رایج، همسو با چرخه های تجاری و نشر.

بلند مدت (تا ۶ سال)

- دلایل موجه: آماده سازی و چاپ کتاب/مونوگراف در حوزه علوم انسانی و هنر.
- وضعیت: نیازمند بررسی دقیق سیاست گذاران تحصیلات تکمیلی.

نامحدود / دائمی

- دلایل موجه: تهدید دائمی امنیت جانی پژوهشگر، داده های دولتی کاملاً محرمانه.
- وضعیت: بسیار نادر، باید صرفاً مورد به مورد (Case-by-case) تصویب شود.

سیاهچاله مدیریت ضعیف: پیامدهای فقدان سیاست شفاف

زمانی که شرایط امبارگو به درستی مدیریت یا ثبت نشود، مخازن سازمانی (IRS) دچار فروپاشی اطلاعاتی می‌شوند.

۱

لینک‌های شکسته و بن‌بست‌های جستجو
فراداده وجود دارد اما فایل هرگز آزاد نمی‌شود.

۲

فقدان دائمی داده‌ها
از بین رفتن پایان‌نامه پس از فارغ‌التحصیلی
دانشجو به دلیل عدم پیگیری.

۳

فلج شدن شبکه‌های امانت (ILL)
تبدیل امبارگو به سدی بزرگ در برابر اشتراک‌گذاری
گذاری قانونی منابع میان دانشگاه‌ها.

پلن اس (Plan S) و فشار جهانی برای دسترسی بی‌قید و شرط

واقعیت عقب‌مانده نهادها:

سیاست‌های سازمانی در دانشگاه‌ها همچنان از این الزامات بین‌المللی عقب هستند و به روال‌های سنتی و محافظه‌کارانه خود ادامه می‌دهند.

ابتکار اروپایی "Plan S" (از سال ۲۰۲۱):
تمام تحقیقاتی که با بودجه عمومی انجام می‌شوند باید دارای دسترسی آزاد باشند و اعمال امبارگو از سوی ناشران ممنوع است.

شکاف سیاست‌گذاری: از ابهام تا استانداردسازی

وضعیت مطلوب و استاندارد

✓ تعیین دقیق حداکثر زمان مجاز برای تعویق تعویق انتشار.

✓ ایجاد رویکردهای متمایز بر اساس رشته (مثلاً تفاوت علوم پایه با هنرهای زیبا).

✓ روند درخواست و تأیید شفاف با فرم‌های استاندارد.

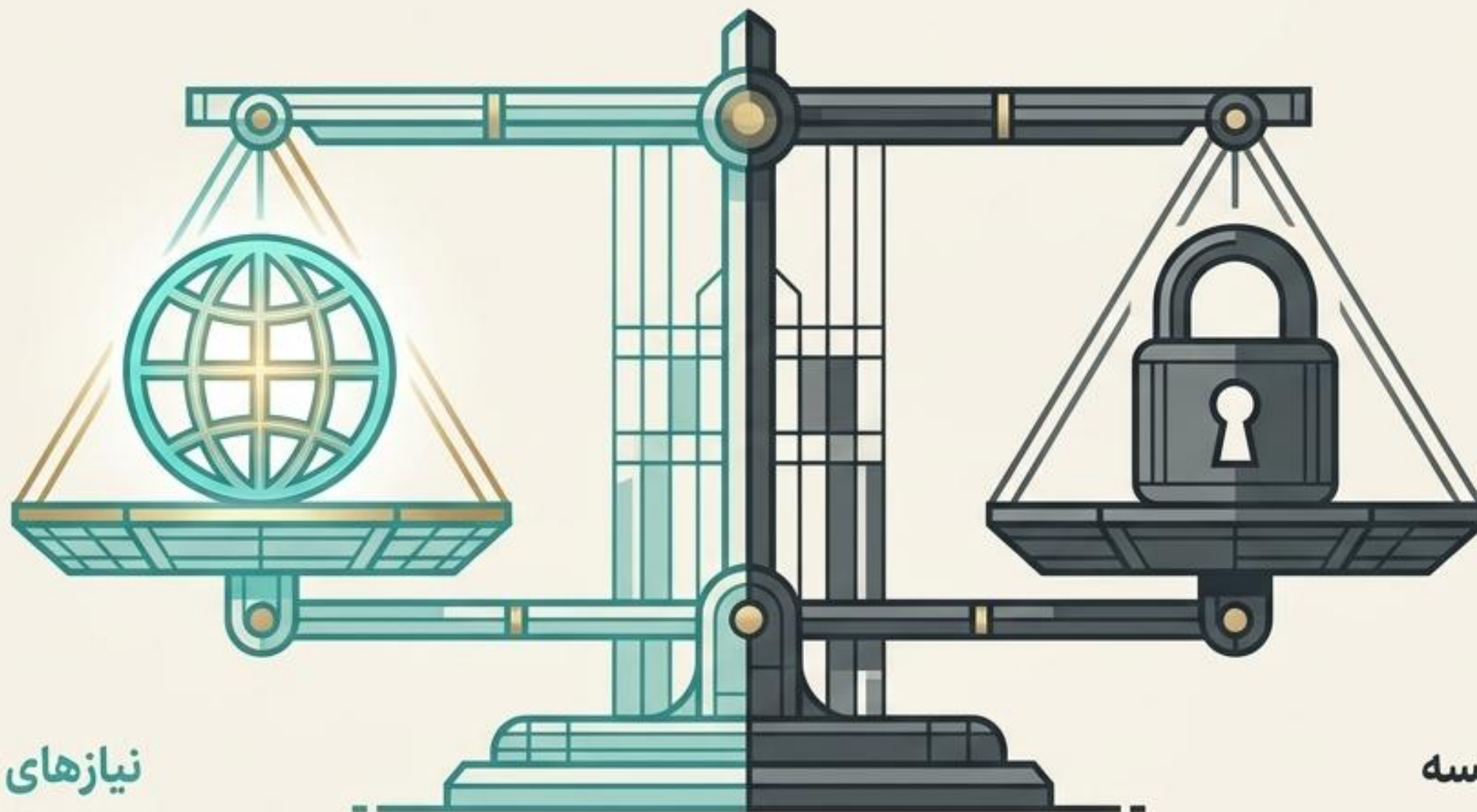
وضعیت فعلی در اکثر دانشگاه‌ها

✗ ۴۰٪ از سیاست‌ها هیچ سقف زمانی مشخصی برای امبارگو ندارند.

✗ قوانین کلی و یکسان برای تمامی رشته‌ها (بدون تفکیک).

✗ روند تأیید مبهم و متکی به سلیقه شخصی.

سنتز نهایی: ایجاد تعادل در کفه‌های ترازو

نیازهای جامعه علمی جهانی

- سرعت بخشیدن به چرخه نوآوری.
- بازگشت سرمایه (ROI) برای بودجه‌های پژوهشی عمومی.
- توسعه دانش بر پایه یافته‌های موجود.

نیازهای نویسندگان و مؤسسه

- حفاظت از مالکیت فکری (IP).
- تضمین آینده شغلی و قابلیت چاپ آثار.
- حفظ ایمنی و امنیت.

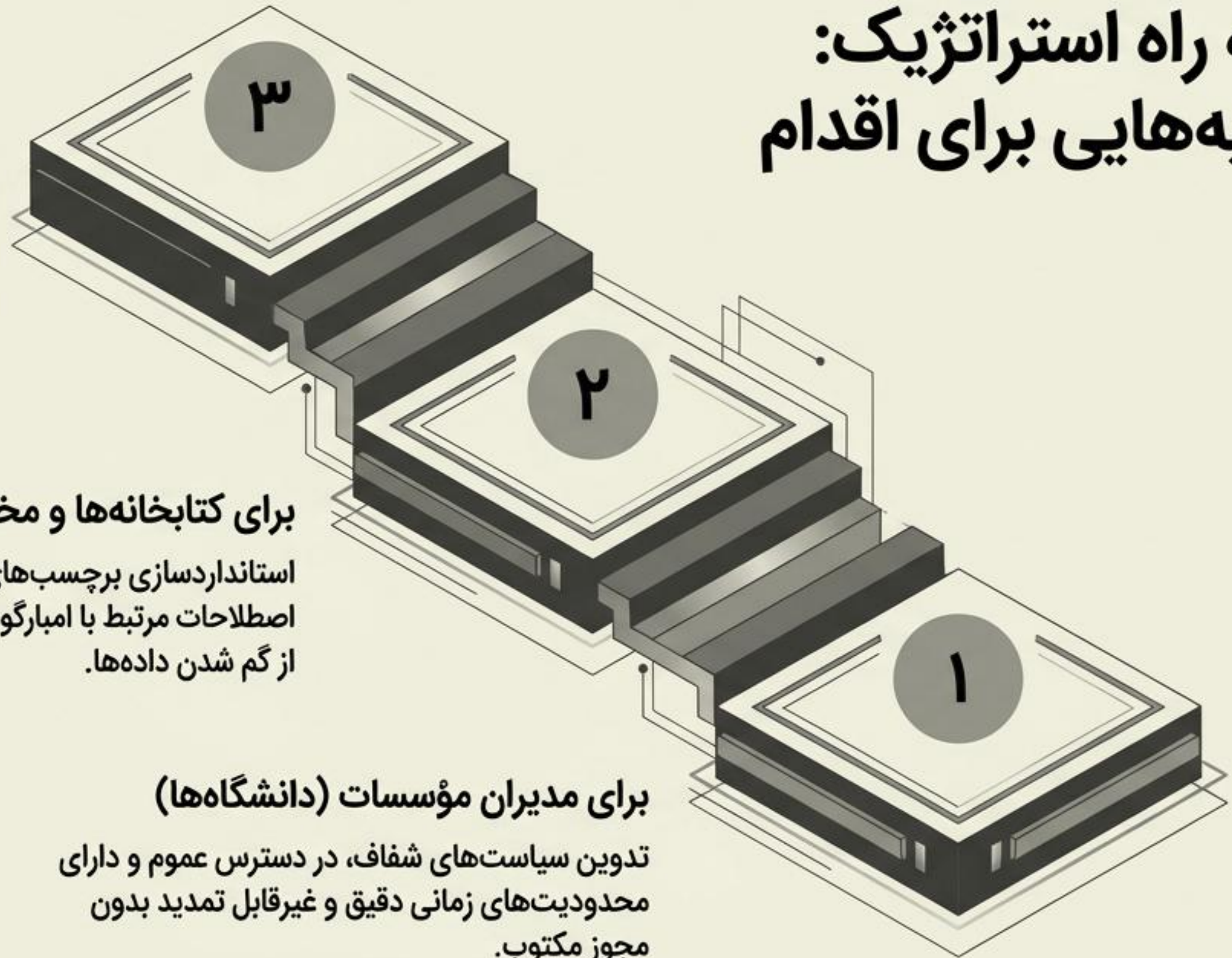
دسترسی آزاد (OA) باید پیش فرض باشد، و امبارگو باید یک استثنای به دقت بررسی شده باقی بماند.

نقشه راه استراتژیک: توصیه‌هایی برای اقدام

برای اعضای هیئت علمی و اساتید راهنما
آموزش مزایای "دسترسی آزاد" به دانشجویان و
پرهیز از اعمال محدودیت‌های مبتنی بر ترس
بی‌اساس (هنگامی که الزام قانونی وجود ندارد).

برای کتابخانه‌ها و مخازن نهادی
استانداردسازی برچسب‌های فراداده و یکپارچه‌سازی
اصطلاحات مرتبط با امبارگو در سطح بین‌المللی برای جلوگیری
از گم شدن داده‌ها.

برای مدیران مؤسسات (دانشگاه‌ها)
تدوین سیاست‌های شفاف، در دسترس عموم و دارای
محدودیت‌های زمانی دقیق و غیرقابل تمدید بدون
مجوز مکتوب.

؟

آیا ایران و ایرانداک هنوز به
انتشار دیر هنگام نیاز دارند؟